

Sygn. akt I ACa 222/16

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 21 lipca 2016 r.

Sąd Apelacyjny w Białymstoku I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący	:	SSA Jadwiga Chojnowska
Sędziowie	:	SA Elżbieta Borowska SO del. Marta Truszkowska (spr.)
Protokolant	:	Anna Bogusławska

po rozpoznaniu w dniu 21 lipca 2016 r. w Białymstoku

na rozprawie

sprawy z powództwa (...)w S.

przeciwko J. S.

o zapłatę

na skutek apelacji pozwanej

od wyroku Sądu Okręgowego w Olsztynie

z dnia 30 października 2015 r. sygn. akt V GC 92/15

I. zmienia zaskarżony wyrok:

a) **w punkcie I w ten sposób, że zasądzoną kwotę obniża do kwoty 29.512 (dwadzieścia dziewięć tysięcy pięćset dwanaście) złotych i oddala powództwo w pozostałej części;**

b) **w punkcie II w ten sposób, że zasądza od powoda na rzecz pozwanej kwotę 1106 (jeden tysiąc sto sześć) złotych tytułem zwrotu części kosztów procesu;**

II. oddala apelację w pozostałej części:

III. zasądza od powoda na rzecz pozwanej kwotę 1233 (jeden tysiąc dwieście trzydzieści trzy) złote tytułem zwrotu kosztów za drugą instancję.

(...)

UZASADNIENIE

Powód (...) w S. w upadłości likwidacyjnej domagał się od pozwanej J. S. 86.304 zł z odsetkami od 28 maja 2014 roku i kosztami procesu. Należności tej dochodził tytułem zwrotu odsetek wypłaconych jego zdaniem nienależnie pozwanej przez upadłego, który prowadził działalność niezgodnie z prawem, i jako oprocentowanie od zawartych umów inwestycyjnych przewidywał wypłatę odsetek w wysokości 20% w skali miesiąca. Podał, że zastrzeżone w umowie odsetki były sprzeczne z przepisami o odsetkach maksymalnych, stąd różnica powinna podlegać zwrotowi na podstawie przepisów art. 527 k.c. w zw. z art. 127 ust. 1 prawa upadłościowego i naprawczego. (96.000 zł – 9.695,20 zł). Powoływał się też na przepisy art. 410 § 2 i art. 405 k.c. jako alternatywną podstawę roszczenia.

Pozwana J. S. wniosła o oddalenie powództwa i zasądzenie kosztów procesu według norm przepisanych. Wskazywała na słabą kondycję finansową, oraz że działała bez świadomości pokrzywdzenia upadłej spółki, nadto wydała otrzymane pieniądze na inwestycje w firmie. Wskazała, że posiada wobec upadłej wierzytelności w wysokości 237.798,70 zł złotych i też jest osobą oszukaną przez upadłego. Podniosła również zarzut sprzeczności powództwa z zasadami współżycia społecznego w rozumieniu artykułu 5 k.c.

Wyrokiem z dnia 30 października 2015 roku Sąd Okręgowy w Olsztynie uwzględnił powództwo i orzekł o kosztach procesu.

Powyższy rozstrzygnięcie nastąpiło o następujące ustalenia faktyczne i rozważania prawne.

Na rok przed złożeniem wniosku o ogłoszenie upadłości (wniosek o upadłość z dnia 28 grudnia 2012 roku) pozwana, z upadłą później spółką, zawarła dwie umowy - w dniu 13 grudnia 2011 roku umowę numer(...) i w dniu 28 grudnia 2011 roku (...). Treścią umów obu było to, że pozwana dokona wpłaty na rachunek bankowy spółki, kwoty w wysokości 40.000 złotych, spółka zobowiązała zaś się do wypłacania przez okres kolejnych sześciu miesięcy oprocentowania w wysokości 20 % w skali miesiąca, to jest do wypłacania pozwanej co dwa miesiące kwoty 16.000 złotych brutto. W ostatnim miesiącu na rachunek bankowy pozwanej miał być zwrócony także kapitał. W obu przypadkach kapitał został zwrócony.

Z tytułu wykonania wyżej wymienionych umów, upadła Spółka dokonała na rzecz pozwanej wypłaty kwot po 48.000 złotych z tytułu oprocentowania – łącznie 96.000 zł.

Sąd Okręgowy uznał, że stan faktyczny, co do zawartych umów i wypłaconych kwot jest między stronami bezsporny.

Stwierdził, że w przypadku umowy z dnia 28 grudnia 2011 roku roczny termin, o jakim mowa w art. 127 ust 1 prawa upadłościowego i naprawczego został zachowany (stosownie do reguł z art. 112 k.c.), gdyż wniosek o ogłoszenie upadłości został złożony w dniu 28 grudnia 2012 roku. Wobec tego, Sąd Okręgowy, mając na względzie reguły rządzące uznaniem za bezskuteczne umów na gruncie prawa upadłościowego i naprawczego, uznał, że zysk, jaki uzyskała pozwana był świadczeniem rażąco wygórowanym. W tej sytuacji na podstawie z art. 134 ust. 1 prawa upadłościowego i naprawczego, czynność prawna wynikająca z ww. umowy była w ocenie Sądu bezskuteczna. W tej sytuacji, gdy umowa została uznana za bezskuteczną linia obrony pozwanej, która zmierzała do wykazania okoliczności nadzwyczajnych, które by ją z długu zwolniły, nie zasługiwały na uwzględnienie. Nadto umowy zawarte między spółką a pozwaną były czynnościami dokonanymi między przedsiębiorcami, którzy winni byli przystąpić do nich z podwyższoną starannością.

Sąd wskazał, że w sytuacji, gdy znajduje zastosowanie art. 134 ust. 1 praw upadłościowego i naprawczego, nie mają zastosowania przepisy o skardze pauliańskiej, jak też o zwrocie świadczeń nienależnych.

Nadto w ocenie Sądu nie zasługiwał żądanie zwrotu wypłaconej kwoty nie było sprzeczne z zasadami współżycia społecznego (art. 5 k.c.)

Sąd I instancji uznał zatem, że zostały spełnione przesłanki z art. 134 ust 1 w zw. z art. 127 ust. 1 prawa upadłościowego i naprawczego i zasądził na rzecz powoda całe dochodzone roszczenie. Sąd rozstrzygnął o kosztach w oparciu o art. 98 k.p.c.

Apelację od wyroku wywiódła pozwana, zaskarżając go w całości. Zarzuciła naruszenie:

1. art. 227 k.p.c. i art. 299 k.p.c. poprzez niedopuszczenie jakichkolwiek wniosków dowodowych zawartych w odpowiedzi na pozew, w tym dowodu z przesłuchania stron, pomimo tego, że powołano je na okoliczności mające dla sprawy istotne znaczenie;
2. art. 228 §1 k.p.c. poprzez jego zastosowanie i ustalenie, że faktem powszechnie znanym był o to, że świadczenie upadłej było świadczeniem rażąco wygórowanym wobec ekwiwalentu przez nią otrzymanego, choć Sąd Okręgowy całkowicie pominął przebieg procesu inwestycji funduszy w upadłej spółce, a zatem nie przeanalizował na co otrzymane od pozwanej środki pieniężne miały zostać przeznaczone i jak rentownymi były lub mogły być te przedsięwzięcia, w efekcie Sąd nie ustalił w sposób pełny stanu faktycznego sprawy;
3. art. 233 §1 k.p.c. poprzez przekroczenie granicy swobodnej oceny dowodów polegające na przyjęciu wbrew zasadom doświadczenia życiowego, że skoro pozwana w kontrakcie wiążącym ją z upadłą wskazana została jako osoba prowadząca jednoosobową działalność gospodarczą to występowała ona z pozycji co najmniej równej pozycji upadłej;
4. art. 328 §3 k.p.c. przez jego niezastosowanie ujawniające się w braku wyraźnego wskazania podstawy prawnej orzeczenia, w szczególności co do roszczeń powoda wynikających z umowy zawartej przez strony w dniu 13 grudnia 2011 r., oraz w zaniechaniu ustosunkowania się w uzasadnieniu wyroku do wszystkich zarzutów wytaczanych przez pozwaną, w tym zarzutu przedawnienia, Sąd Okręgowy zatem uniemożliwił weryfikację instancyjną orzeczenia nie precyzując pełni motywów przemawiających za wydawaniu wyroku w obecnym brzmieniu;
5. art. 127 § 1 prawa upadłościowego i naprawczego poprzez niesłuszne jego zastosowanie i uznanie za bezskuteczne czynności, w wyniku których pozwana otrzymała od upadłej środki przekraczające wysokość odsetek maksymalnych podczas gdy owe czynności we wspomnianym zakresie dotknięte były sankcją nieważności, co więcej naruszono wspomniany przepis także w wyniku stwierdzenia, że świadczenia stron umów były względem siebie nieekwiwalentne;
6. art. 359 § 2¹ i §2² k.c. w zw. z art. 58 §1 k.c. poprzez ich niezastosowanie, chociaż czynności polegające na zastrzeżeniu dla pozwanej odsetek wyższych od maksymalnych były z mocy prawa nieważne;
7. art. 117 §2 w zw. z art. 118 k.c. przez ich niezastosowanie skutkujące nieuwzględnieniem przez Sąd Okręgowy zarzutu przedawnienia roszczenia upadłej, które to roszczenie było silnie związane z prowadzoną przez nią działalnością gospodarczą;
8. art. 409 k.c. poprzez jego niezastosowanie pomimo tego, że pozwana nie jest wzbogacona kosztem upadłej spółki;
9. art. 5 k.c. polegające na jego niezastosowaniu, choć okoliczności faktyczne sprawy, w szczególności fakt wpłacenia na rzecz upadłej kwoty przewyższającej wysokość świadczenia otrzymanego przez pozwaną przemawiają za oddaleniem powództwa w oparciu o zasadę sprawiedliwości społecznej;

Mając powyższe na uwadze pozwana wniosła o zmianę zaskarżonego wyroku i oddalenie powództwa w całości; zasądzenie od powoda na rzecz pozwanej kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego, według norm przepisanych z rozliczeniem za obie instancje, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania z rozstrzygnięciem o kosztach procesu.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja jest częściowo zasadna i skutkuje zmianą zapadłego orzeczenia..

W zakresie zarzutu naruszenia przepisów procesowych zmierzała ona do podważenia decyzji sądu, który nie dopuścił wniosków dowodowych strony pozwanej przez co miał uniemożliwić ustalenie stanu faktycznego związanego z sytuacją finansową upadłego powoda w zakresie tego, na jakie cele przeznaczał środki otrzymane od pozwanej, co z kolei wadliwie wg apelacji przełożyło się na ustalenie sądu, iż świadczenie powoda była niewspółmiernie wygórowane

w rozumieniu art. 134 prawa upadłościowego oraz ze pozwany występował w kontrakcie z powodem na zasadzie równości stron.

Te zarzuty są o tyle nieprzydatne dla istoty niniejszej apelacji, że rozstrzygnięcie sądu II instancji poszło w kierunku zmiany podstawy prawnej wyroku. Do tego rodzaju rozstrzygnięcia dowody oferowane przez pozwaną były nieadekwatne, a zatem nie było potrzeby ich przeprowadzania. Stan sprawy wynikający z ustaleń poczynionych przez Sąd Okręgowy, pozwalał na orzekanie w sprawie w kierunku nadanym jej przez apelację, bez konieczności przeprowadzania dodatkowych dowodów.

Przechodząc do rozważań dotyczących zastosowania prawa materialnego, Sąd Apelacyjny zauważa, że umowy zawarte między stronami zawierały klauzule sprzeczne z prawem i, jako takie, nieważne a dotyczące wysokości odsetek, która to po myśli art. 359 §2(1), § 2 (2) kc nie może w stosunku rocznym przekraczać 4-krotności wysokości stopu kredytu lombardowego NBP. Jeżeli wysokość odsetek wynikających z czynności prawnej przekracza wysokość odsetek maksymalnych, należą się odsetki maksymalne. Poprzez treść art. 359§2(2) kc, który stanowi *lex specialis* w stosunku do art. 58 § 1 kc statuującego normę, iż umowa sprzeczna z prawem, jest nieważna, Sąd Apelacyjny doszedł do wniosku, iż umowy zawarte między stronami dotyczące depozytu kwoty 40000zł były ważne i skuteczne jedynie w zakresie, w jakim ekwiwalentem za przechowania kwoty powierzonej była wysokość odsetek w kwocie nie przekraczającej w stosunku rocznym 4-krotności wysokości stopu kredytu lombardowego NBP, stosownie do treści przepisów cytowanych wyżej. Zredukowana do takich warunków umowa nie jest bezskuteczna w rozumieniu art. 127 prawa upadłościowego. Nie jest to czynność bowiem nieodpłatna i nie jest to czynność pociągająca za sobą rażącą nie ekwiwalentność świadczeń.

Należy mieć na względzie, i tyle można wyprowadzić na podstawie niespornych twierdzeń stron, iż powód niewątpliwie obracał pieniędzmi pozwanego, miał możliwość ich inwestowania, w sobie tylko założony sposób, prowadził w tym celu szeroko zakrojoną działalność gospodarczą, a zatem stratny na tego rodzaju umowach zapewne nie był. Odnośnie uznania przez Sąd I instancji stron umowy za równorzędne, to Sąd Apelacyjny podziela te opinie w tym sensie, iż przepisy dotyczące działalności gospodarczej nie przewidują różnicowania podmiotów gospodarczych w zależności od ich siatki strukturalnej, wielkości, liczebności czy formy działalności. Rozważania te w kontekście koncepcji rozstrzygnięcia zawisłego sporu przyjętej przez Sąd II instancji tracą jednakże w tym miejscu na znaczeniu. Ponieważ, jak wskazano wyżej, umowy dotyczące zastrzeżenia zapłaty odsetek powyżej kwoty 4 krotnej wysokości stopy kredytu lombardowego NBP należy w tym stanie rzeczy uznać za nieważne, to na stronie pozwanej pozostaje rozliczenie się z pobranej kwoty jako świadczenia nienależnego w rozumieniu art. 410 i n. kc. Sąd nie znalazł przy tym okoliczności wskazujących na istnienie przesłanek z art. 411§ 1 kc unicestwiających rozliczenie pozwanego z powodem. Sąd Apelacyjny nie podzielił stanowiska apelacji odnośnie konieczności zastosowania art. 409 kc w niniejszym stanie faktycznym. Art. 409 k.c. wprowadza zasadę aktualności wzbogacenia, obciążając zubożonego ryzykiem utraty wartości wzbogacenia przez uzyskującego korzyść. Inaczej rzecz ujmując, zasadą jest, że obowiązek zwrotu lub wydania korzyści wygasa, jeżeli dojdzie do jej zużycia lub utraty. Dlatego przewidzianą w tym przepisie powinność liczenia się z obowiązkiem zwrotu w momencie wyzbywania się lub zużywania korzyści należy traktować jako wyjątek od zasady aktualności wzbogacenia. Zakres tego wyjątku nie może być interpretowany w sposób rozszerzający. Należy w tym miejscu powołać się ponadto na stanowisko Sądu Najwyższego wyrażone w wyroku z dnia 2 marca 2010 r. w sprawie II PK 246/09, zgodnie z którym "powinność" (art. 409 k.c.) oznacza zarówno sytuację, w której zobowiązany do zwrotu wiedział, że korzyść mu się nie należy, jak również sytuację, gdy co prawda był subiektywnie przekonany, iż korzyść mu się należy, lecz na podstawie okoliczności sprawy obiektywnie powinien się liczyć z możliwością obowiązku zwrotu. Pozwana występowała w czynności prawnej z powodem jako podmiot gospodarczy, obeznany z sytuacją rynkową – ekonomiczną i stosunkami finansowymi w kraju. Okoliczność, iż przekazanie powodowi konkretnej kwoty pieniężnej przynosi wielokrotny zysk w przeciągu kilku miesięcy nie była sytuacją oczywistą, obowiązującą w stosunkach umownych tego rodzaju na rynku, w polskich realiach finansowych, gdzie kredyt bankowy jest drogi, a lokaty oszczędnościowe nisko oprocentowane. Możliwość bezwarunkowego pozyskania z wielokrotnie sumy wkładu własnego winna wzbudzić w pozwanej wątpliwości co do celu takiego rodzaju przedsięwzięcia i faktycznego charakteru wypłacanych przez powoda świadczeń, z odwołaniem się do zasad prowadzonej własnej działalności gospodarczej i

możliwości pozyskiwania realnych uczciwych dochodów z jej wyników. Dlatego powoływanie się w tych warunkach na zużycie środków nie może być traktowane jako skuteczny klucz do dalszego roztrząsania, na jakie cele były wydatkowane uzyskanie kwoty odsetkowe i czy zostały zużyte stosownie do treści art. 409kc.

Częściowo zasadnym w okolicznościach niniejszej sprawy jest zarzut niezastosowania art. 117 kc dot. przedawnienia roszczenia jako zarzut materialny. Należy nadmienić, że procesowo Sąd I instancji uchylił się od wywodu prawnego na ten temat w uzasadnieniu zapadłego wyroku, czym naruszył treść at. 328 § 2 kpc.

W stosunku gospodarczych przedawnienie wynosi 3 lata /art.118kc/. Jako początek biegu przedawnienia Sąd Apelacyjny przyjął rozwiązanie, jakie wynika z treści art. 123 § 1 kc zd. drugie. Roszczenie o zwrot nienależnie świadczenia ma charakter bezterminowy. Wymagalność roszczenia zależy zatem od podjęcia określonej czynności przez uprawnionego do jego dochodzenia. Termin rozpoczyna się zatem od dnia, w którym roszczenie stałoby się wymagalne, gdyby uprawniony podjął czynności w najwcześniejszym możliwym terminie. Wymagalność roszczenia o zwrot nienależnego świadczenia powstaje zatem po otrzymaniu przez dłużnika wezwania do zapłaty w jak najwcześniejszej dacie. Nie było w ocenie przeszkód, ażeby podchodząca do działalności z najwyższą możliwą dla siebie starannością spółka wezwała do zwrotu nienależnego świadczenia każdorazowo z datą wypłacanej transzy odsetek, to jest we datach 15 luty 2012, 1 marca 2012, 16 kwietnia 2012, 30 kwietnia 2012 , 15 czerwca 2012 i 2 lipca 2012 roku. bieg przedawnienia roszczenia kończył się odpowiednio w datach 15 luty 2015, 1 marca 2015, 16 kwietnia 2015, 30 kwietnia 2015, 15 czerwca 2015 i 2 lipca 2015 roku. Powództwo niniejsze wytoczono dnia 11 czerwca 2015 roku. Powód ma zatem prawo domagać się zwrotu nienależnego świadczenia wypłaconego w dniach 15 czerwca i 2 lipca 2012 roku jako świadczeń nie przedawnionych, przy uwzględnieniu częściowym zarzutu przedawniania co do wcześniej wypłaconych kwot odsetkowych, to jest kwoty 32000 zł pomniejszonej o należne odsetki maksymalne – 2488zł, co ostatecznie daje kwotę 29512 zł. Tę kwotę sąd zasądził, dokonując zmiany zapadłego orzeczenia I instancji.

Niezasadnym okazał się w ocenie Sądu Apelacyjnego zarzut naruszenia art. 5 kc. W tym zakresie Sąd II instancji podziela nie tylko ustalenia, ale też i wywody prawne Sądu Okręgowego. Należy dodać, iż działalność syndyka nastawiona jest aktualnie na umożliwienie zaspokojenia zgłoszonych wierzytelności, w tym co jest poza sporem, wierzytelności powódki z tytułu innych umów z pozwanym, dlatego tego rodzaju powództwo w zakresie, w jakim okazuje się zasadne nie może zostać unicestwione w kontekście odwołania się do zasad współzycia społecznego.

Sąd oddalił wniosek o przeprowadzenie dowodów na zgłoszony zarzut potrącenia. Dowód został złożony dopiero na rozprawie przed II instancją i był spóźniony, co należy oceniać procesowo na płaszczyźnie art. 381kpc. Na marginesie należy wskazać pogląd zaprezentowany przez SN, w całości zaaprobowany przez skład orzekający, iż dopuszczalne jest zgłoszenie zarzutu potrącenia przez wierzyciela upadłego w procesie wytoczonym przeciwko niemu przez syndyka masy upadłości w sytuacji, gdy przedstawiona do potrącenia wierzytelność została przed wytoczeniem powództwa zgłoszona w postępowaniu upadłościowym wraz z zarzutem potrącenia z wierzytelnością aktualnie dochodzoną przez syndyka (tak uchwała SN z 23 stycznia 2007 r., III CZP 125/2006, LexisNexis nr 1152339, OSNC 2007, nr 11, poz. 162). Wierzytelność zgłoszona w tutejszym postępowaniu do potrącenia nie była wcześniej zgłaszana syndykowi, co jest poza sporem.

Biorąc powyższe względy pod uwagę, Sąd Apelacyjny na podstawie art. 386§1 kpc orzekł jak w sentencji. Rozliczył stosunkowo koszty postępowania za I i II instancję, wyliczając, iż pozwana uległa powodowi w 34% jego żądania i posiłkując się odpowiednio treścią art. 100 i 108 kpc oraz przepisami §6pkt6 w zw. z §12 w zw. z pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia z dnia 28 września 2002 r.w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu / t.jedn. Dz.U.2013r. poz.490/ w zw. z treścią § 21 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 roku w sprawie opłat za czynności radców prawnych /Dz. U. 2015r. poz. 1804.

(...)